

KULTUURISELTSI POLIITILINE AJALUGU

Heikki Rausmaa. Tuglaksen tuli palaa. Tuglas-seuran ja suomalais-virolaisten suhteiden historiaa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2007. 242 lk.

Paljudele eestlastele tuttav Tuglase Selts Soomes pühitses 2007. aastal oma 25. aastapäeva. Kirjanike nimiseltse on Soomes palju, eriti kui võrrelda Eestiga, kus esimese hooga oskan nimetada vaid Ristikivi ja Saarikoski seltsi. Nii et kui Eeva Niinivaara õpilased tema 80. sünnipäeva järel 1981. aasta detsembris otsustasid kokku jääda ja ühiselt Eesti heaks veel midagi teha, oli loomulik, et tegevuse vormiks valiti ühiskondlikel alustel töötav kultuuriselts, millele pandi eesti kirjaniku nimi. Ja kes siis veel, kui mitte Tuglas? Sobis ajalooliselt ja sisuliselt, kuid sobis ka Nõukogude Liidu reageeringuid piinliku hoolega jälgivale ametliku Soome poliitikutele. Neile oleks veel paremini sobinud Juhana Smuuli nimi, mis ka kõne all oli, kuid millega oleks pärast 1991. aastat ilmselt ebamugav jätkata olnud. Samas ei oleks sobinud teise suure Soome sõbra, Gustav Suitsu nimi, sest tema oli sel ajal emigrant, keda ametliku Soome poliitikud vältisid nii palju kui võimalik.

Erinevalt Eestist on igasuguste seltside ja muude organisatsioonide ajalugusid Soomes palju kirjutatud, selles mõttes paigutatud Heikki Rausmaa raamat kindlasse traditsiooni, et mitte ütelda žanri. See raamat kõneleb erinevaid asju soomlasele ja eestlasele ja mõlematel on kasulik seda lugeda.

Raamatu keskseks osaks on kirjeldus sellest, kuidas EV välisminister Lennart Meri asutas augustis 1991 Tuglase Seltsi ruumides (aadressil Helsingi, Mariankatu 8B) Eesti välisministeeriumi esinduse ja juhtis sealt taasiseseisvunud Eesti Vabariigi tunnustamist. Rausmaa kui augustis 1991 Tuglase

Seltsi tööle tulnud inimene nägi kõike ise pealt, kuigi väidetavalt ei mõistnud paljude asjade toimimise sisemisi mehhanisme. Nii toetub ta oma raamatus rohkem teiste, asjasse märksa enam pühendatud inimeste (Eva Lille, Sven Jürgensoni, Mart Mere) mälestustele ja kõikvõimalikele dokumentidele.

Raamatu allikateks ongi silmapaistval määral intervjuud ja erinevad teated autorile. Seega on Heikki Rausmaa eesti ajaloo ühe olulise (otsustava?) episoodi kohta kogunud väärtuslikku materjali, mille ta loodetavasti talletab Tuglase Seltsi arhiivis. Seda arhiivi on ta samuti palju allikana kasutanud, lisaks veel muid Soome ja Eesti arhiive ning omaaegset ajakirjandust.

Niisugusele kulminatsioonile eelneb kõigekülgne sissejuhatus. Alustatakse kaugelt: antakse ülevaade erinevatest Eesti seltsidest jm organisatsioonidest Soomes ja kirjeldatakse Soome ametliku poliitikat Eesti suhtes Nõukogude Liidu aegadel. Neist oludest lähtuvalt kirjeldatakse ka avameelselt Tuglase Seltsi asutamisega seotud probleeme ja keerulisi suhteid Soome-Nõukogude Liidu sõprusühingu Eesti osakonnaga. Rausmaa ütleb selgelt välja reaalsel poliitilise tõe: et niisugune selts üldse sai sel ajal Soomes toimida, pidi selle juhatuses olema võimude jaoks sobiva renomeega inimesi. Seltsi tegevus ei tohtinud ka kuidagi ärritada Nõukogude saatkonda Soomes. Niisuguse „kattevarju” rolli olivat seltsi juhatuses täitnud nooremapoolne kirjandusteadlane, ka Eestis tuttav Soome kommunistliku partei liige Hannu-Pekka Lappalainen. Tema oli sel ajal kirjutamas väitekirja Tuglasest ja tema juhtimisel korraldati Tuglase juubeli suurejoonelist tähistamist Soomes 1986. aastal. Kuid „soometunud” ettevaatusabinõusid oli seltsi põhikirjas veelgi, nii näiteks takistati väliseestlaste liitumist seltsiga. Kui korraldati üritusi, mille

lojaalsus Soome-Nõukogude Liidu sõprusele ei olnud vaieldamatu (nagu näiteks Luulesillad, s.t eesti ja soome luuletajate kohtumised), siis olid nende ametlikeks korraldajateks teised organisatsioonid (näiteks Soome Kirjanike Liit või Eino Leino Selts). Missugust konspiratsiooni ja keerutamist läks näiteks tarvis, et suur soomlaste delegatsioon saaks osa võtta ajakirja Looming asutamise 60. aastapäeva pidustustest 1983. aastal! Kui palju pidi vaeva nägema, et Nõukogude Eestist kutsutud külaline pääseks Tuglase Seltsi aastakoosolekule esinema! Ja nii edasi... faktid, mida omal ajal fennofiilid Eestis teadsid (aga siis olid kõik intellektuaalid ka fennofiilid), kuid mis 25 aasta pärast on paljudel mälust kadumas.

Raamatu keskel on siis meie ajaloo seisukohalt oluline kirjeldus sündmusest, mis toimusid 19. ja 20. augustil 1991. aastal Helsingis, kui EV välisminister Lennart Meri oli pühapäeval käinud Luumäel avamas mälestustahvliit soomepoistele ja avastas esmaspäeva hommikul, et Moskva riigipöörde tulemusena oli laevaihendus Eesti ja Soome vahel katkenud. Nii me umbes Eestis sellest teame. Kuid, nagu selgub, ei tea me kõike. Näiteks seda, kuidas agar poliitiline tegevus Soome pinnal põhjustas peavalu Soome kaitsepolitseile ja muudele kõrgetele riigiametnikele. Oli ju Meri kusagil intervjuus ütelnud, et kui tarvis, on tema see, kes peab moodustama eesti pagulasvalitsuse. Eesti pagulasvalitsus Soomes? See oli nii kole, et kaitsepolitsei olevat palunud lähedalolevaid soomlasi Merit veenda, et ta niisuguste asjade tegemiseks koliks ära Stockholmi.

Asja teine külg tuleb Rausmaa raamatust samuti esile – jah, ametlik Soome jälgis hoolega, et Nõukogude Liidu juhtkond (oli seal siis M. Gorbatsšov, G. Janajev või B. Jeltsin) ei leiaks Soome käitumises midagi taunimisväärtset. Ja samas lubas seesama ametlik Soome oma haridusministeeriumi kau-

du eraldada Tuglase Seltsile suuri rahasummasid, tahtmata teada, milleks neid täpselt kasutati. Siin üllatab Rausmaa raamat nii eestlasi kui ka soomlasi, arutades õieti esimest korda: kuidas ikkagi seda kõike korraldati – kelle raha eest? Sest raha ei kulunud vähe. Nüüd on mingil määral avalikustatud, kuidas enne 1991. aastat niisuguseid asju aeti. Jah, Lennart Meri oli veendunud, et Eesti Vabariigi taasiseseisvumine on asi, mida peavad toetama kõik Eesti sõbrad, veel enam, kõik demokraatlikult meelestatud õiglased inimesed läänes, kes moraalselt, kes materiaalselt. Ja nad toetasidki. Soomlaste osa, eriti konkreetsete inimeste (kõigepealt Esko Ollila) osa tuleb välja sellest raamatust. Võib arvata, et Esko Ollila sarnaseid ohvrimeelseid ja jõukaid inimesi oli ka väliseestlaste (Enn Vallak!) ja baltisakslaste seas.

Raamatu lõpuosa on juba tavapärase organisatsiooni ajalugu: kirjeldatakse seltsi tegevust iseseisva Eesti ajal: selle perioodi Soome ja Eesti suhete tausta, seltsi eesmärkide ja vastavalt ka tegevuse muutumist uues olukorras, uusi inimesi seltsis ja uusi ettevõtmisi, mida uus aeg on kaasa toonud. Antakse ülevaade veel ühe kultuurinähtuse – Soomes toimunud mardilaatade – dünaamilisest ajaloost.

Lisas on antud Tuglase Seltsi asutajaliikmete, auliikmete ja juhatuse liikmete nimekirjad ning parasjagu kehtiv seltsi põhikiri. Veel on lisatud loetelud korraldatud loengusarjadest, temaatilistest Eesti-reisidest ja suurele avalikusele korraldatud seminaridest. Sellega kompenseerib autor teksti põhiosas oleva rutiinse töö kirjelduse nappuse.

Raamatu tagakaanele on paigutatud tsitaat Lennart Merilt: „Eesti oli järelehojaks Ida-Euroopale ja Tuglase Selts Eestile.” See on uhkelt öeldud, ja kas või sellepärast tuleks Tuglase Seltsi ajalugu nüüd ka eesti keeles välja anda.

SIRJE OLESK